

Posudek oponenta práce

Ema DAVIDOVÁ

Žákovské parlamenty na základních školách jako metoda rozvoje občanské kompetence

Katedra učitelství, HTF UK

Práce se zabývá tím, do jaké míry podle názoru žáků zastoupených ve školních samosprávách a jejich koordinátorů z řad pedagogického sboru činnost školních samospráv podporuje rozvoj dílčích dovedností, postojů a znalostí konkretizujících zvolené složky „kompetence občanské“ RVP ZV. Autorka nejprve v úvodu představuje téma práce, její strukturu, zvolený postup a základní cíle (s. 8-9). V teoretické části se zabývá nejprve občanskou kompetencí, v kontextu klíčových kompetencí RVP ZV a některých souvisejících dokumentů (s. 10-17). Následně píše o žákovských samosprávách, v rámci českého právního řádu i pedagogické praxe, stručně také srovnává situaci v ČR a v několika jiných evropských zemích (s. 18-34). Část věnovaná vlastnímu výzkumu nejprve popisuje zvolený postup, předvýzkum a použitou metodu (s. 35-40). Posléze představuje odpovědi na otevřené otázky, týkající se názorů na fungování žákovského parlamentu (s. 42-46), a odpovědi na otázky uzavřené, zjišťující míru, v níž podle žáků (s. 47-52) a vyučujících (s. 53-58) účast na činnosti žákovského parlamentu rozvíjí jednotlivé složky občanské kompetence. Diskuse následně výsledky shrnuje a komentuje (s. 59-63). Práci zakončuje zdůvodněný závěr (s. 64-65).

Práce se mi obecně jeví velmi zdařilá. Poskytuje cenný vhled do názorů osob zapojených na vybraných školách do činnosti žákovských samospráv a může být účelně využita pro navazující, rozsáhlejší výzkum. Autorka také v textu demonstruje, že je o tématu i jeho jednotlivých složkách schopna psát jasně a s porozuměním, i to, že je schopna navrhnout, zrealizovat a prezentovat věcně pozoruhodný průzkum. Oceňuji také, že je schopna k jeho závěrům doplnit vlastní, hypotetická vysvětlení (viz např.: *„U lidských práv to již tak jasně nebylo. Za mě, jako koordinátora parlamentu, problematika lidských práv nijak nezasahuje do žákovských parlamentů, na čemž se učitelé v odpovědích také shodli. U žáků to bylo jiné a odpovědi se pohybovaly od hodnoty 3 až k hodnotě 7. Je tak možné, že žáci pojem lidská práva neznají, anebo si jej definovali jako práva rozhodovat, což samozřejmě není liché. Je proto obtížné definovat pohled žáků jednomyslně a více obecně.“* [s. 63]).

Mé pochybnosti a související otázky jsou jen dílčího charakteru.

1. První okruh se týká vymezení „kompetence občanské“ (dále KO). Uvádíte, že je hlavním zdrojem části vaší práce věnované této kompetenci RVP ZV (s. 17). Ve skutečnosti ale s definicí KO tak, jak je uvedena přímo v RVP, téměř nepracujete. RVP ZV očekávané výstupy KO vymezuje takto: *„Na konci základního vzdělávání žák: respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí; chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu; rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka; respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit; chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti“* (RVP ZV, s. 12) Vy nicméně místo tohoto závazného dokumentu vycházíte spíše z konkretizací uvedených v příručce *„Klíčové kompetence v základním vzdělávání“*. V ní uvedené formulace jsou nicméně výslovně předkládány jako nezávazná inspirace či nabídka (s. 5). Zajímalo by mne, proč jste pracovala spíše s touto příručkou než se závazným kurikulárním dokumentem. (Dodávám,

že to nutně nepokládám za chybu. Jen by to za mne bylo vhodné jasněji uvést a zdůvodnit; a netvrdit – např. –, že „*RPV ZV nám u občanské kompetence určuje devět okruhů, na které se zaměřuje*“ [s. 14]; nebo: „*U okruhu, který se týká samostatného jednání, jsem si z RVP ZV, definující občanskou klíčovou kompetenci, vybrala pouze jedno tvrzení a to, do jaké míry žákovský parlament žáky rozvíjí v samostatném uvažování a v posuzování, zda má žák samotný dost informací pro to, se rozhodnout.*“ [s. 50] Zmíněných 9 okruhů je přitom takto rozčleněných nikoliv přímo v RVP ZV, ale v uvedené příručce, tam se také hovoří o samostatném posuzování toho, zda má žáků k dispozici dostatek informací k rozhodnutí).

2. Osobně se domnívám, že byste se definice „kompetence občanské“ v RVP ZV mohla i jinak v argumentaci držet důsledněji. Text na mne občas působí dojmem, že kolísáte mezi přesným vymezením (z příručky) a spíše intuitivním porozuměním, v níž vám zároveň KO splývá se základními znalostmi získávanými ve Výchově k občanství. Píšete např.: „*Když se budeme generálně držet tématu naší práce, žáci se budou například v hodinách anglického jazyka učit o jednotlivých formách vlád v anglicky mluvících zemích, v hodinách občanské výchovy se žáci budou dozvídat o rovnosti mužů a žen (konkrétně například o jejich zastoupení v rozhodovacích funkcích), v hodinách dějepisu budou žáci s učitelem probírat demokratické principy 20. století. Na těchto věcech by se učitelé měli domluvit – konkrétně, jaký bude výstup probraného tématu, o jaká klíčová slova se budou chtít učitelé výše uvedených předmětů opírat aj. To vše nám může dát dohromady splněnou klíčovou kompetenci, kterou následně žák využije například i v žákovském parlamentu – bude obeznámen o pojmu demokracie a co vše v sobě nese, jaké je v žákovském parlamentu zastoupení dívek a chlapců (popř. učitelů a učitelů), jak vymyslet správnou volbu zástupců za svoji třídu a co takový parlament vlastně může měnit. To vše nám v praxi pojme klíčová kompetence k učení.*“ (s. 11-12) Předpokládám, že místo kompetence k učení má být v poslední větě „kompetence občanská“. I její vymezení v RVP ZV je ale dost vzdálené od výukových obsahů, zpravidla čistě znalostního charakteru, které uvádíte v odstavci (formy vlády v anglicky mluvících zemích, zastoupení mužů a žen v rozhodovacích funkcích, demokratické principy 20. století [míněno zřejmě principy demokratických režimů 20. století?]). Jak by tyto znalosti měli přispět k tomu, aby žáci a žákyně – např. – respektovali přesvědčení druhých lidí, byli si vědomi svých práv, chovali se zodpovědně v krizových situacích, chránili naše tradice atd.?
3. V úvodu píšete: „*Cílem výzkumu je zjistit, jakým způsobem žákovské parlamenty na ZŠ v okrese Příbram fungují a jak přispívají k rozvoji občanské kompetence.*“ (s. 8-9) Zjišťujete nicméně spíše, co o tom tvrdí zastoupení žáci a pedagogové, kteří činnost žákovských parlamentů koordinují. Sama přitom ve výše citované pasáži týkající se lidských práv vyjadřujete k deklarovaným názorům žáků určitou (podle mne oprávněnou) skepsi. Šlo by nějak zjistit, zda doopravdy žákovské parlamenty k rozvoji občanské kompetence přispívají? Pokud ano, jak?
4. Osobně bych volil přesnější či obezřetnější komentáře výsledků kvantitativní části dotazníku. Píšete např.: „*Na základě výsledků můžeme říci, že dle žáků jsou všechny oblasti díky žákovským parlamentům rozvíjeny v nejvyšší možné míře. Jedná se tedy o maximální bodové hodnocení, co se týče tvrzení č. 1 a č. 2.*“ (s. 47) To ale podle mne z uvedených údajů neplyne. V „nejvyšší míře“ by byly spíše rozvíjeny, kdyby průměrná (nikoliv jen nejčastější) odpověď byla „7“.
5. Z představení odpovědí na otevřené otázky soudím, že respondenti mohli uvést jen jednu odpověď. Bylo to tak? A pokud ano, proč? Např. škola přece může podporovat aktivní účast žáků na činnosti žákovské samosprávy více způsoby, ne? Podobně je možné tematizovat na jednáních větší počet druhů témat atd.
6. Nepochopil jsem, přiznám se, proč se ze všech konkrétních vzdělávacích oblastí RVP ZV věnujete právě oblasti „Člověk a jeho svět“ (s. 15-16) a nikoliv oblasti „Člověk a společnost“ (zejména asi její složce „Výchova k občanství“). U ní je přece překryv z KO větší, nebo nikoliv? Zároveň je zvláštní, že se soustředíte na vzdělávací oblast 1. stupně ZV, když – jak sama uvádíte – se činnosti žákovského parlamentu „*zpravidla [...] účastní žáci od pátých ročníků výš*“ (s. 19).

Pokud chcete, můžete se k uvedeným pochybnostem vyjádřit v průběhu obhajoby.

Některé – podle mne méně významné – otázky mne napadly i v souvislosti s těmito pasážemi:

1. „*RVP ZV s žákovskými samosprávami počítá jako s platným nástrojem, který má svoje zastoupení i v klíčových kompetencích.*“ (s. 15) Jak konkrétně mají podle RVP ZV žákovské samosprávy „*zastoupení i v klíčových kompetencích*“?

2. „Dalším důležitým aspektem je to, že ve fungujícím žákovském parlamentu je z hlediska zastupitelské demokracie povinná aktivní účast podnícená kritickým myšlením. V opačném případě, pokud žáci nejsou v kontaktu s těmito principy, může u občanů a budoucích generací docházet k deziluzi z politiky a demokracie.“ (s. 22) Co myslíte slovním spojením „povinná aktivní účast podnícená kritickým myšlením“? Přiznám se, že formulaci nerozumím. Nechápu také úplně, jaká je souvislost s deziluzí z politiky a demokracie.
3. „Každé směřování školy (at' už se jedná o klima nebo o profil školy) jde seshora. Tedy od vedení školy – ředitele. I na něm závisí chápání demokracie ve vzdělávacím procesu, případně jeho následná realizace. Na každé škole funguje demokracie. Ředitel je demokraticky zvolen zřizovatelem školy v konkursním řízení, demokraticky si zvolí užší tým vedení školy a tím pádem už udává směr školy.“ (s. 26) Jakým modelům „demokracie“ odpovídá to, jak se slovem v argumentaci pracujete? Do jaké míry a v jakém smyslu je „demokratické“ výběrové řízení? V jakém smyslu je „demokratická“ ředitelova volba užšího týmu vedení školy? (Dodávám, že v některých zahraničních zemích jsou ředitelé voleni pedagogy. V takovém případě by mi charakteristika instituce jako demokratické přišla – přiznám se – výstižnější).
4. „Za mě je nejideálnější varianta spojit obě možnosti – dobrovolníci a hlasování ve třídě. Žáci se tak mohou demonstrativní metodou učit, jak fungují volby[,] a případní dobrovolníci se mohou učit zprostředkovat svým spolužákům věci, které od parlamentu očekávají a proč by chtěli svoji třídu zastupovat.“ (s. 60). Formulace mne trochu překvapila. Považoval jsem za očekávatelné (primárně na základě vlastní zkušenosti, také jsem byl řadu let koordinátorem činnosti žákovského parlamentu), že volba probíhá mezi kandidáty, kteří se rozhodnou dobrovolně kandidovat. Jsou na některých školách žáci voleni i proti své vůli? Nebo jsem formulaci pochopil nesprávně?

Závěrem opakuji, že práci – navzdory většímu počtu dílčích pochybností – pokládám za velmi zdařilou. V závislosti na přesvědčivosti obhajoby ji navrhuji hodnotit stupněm „výborně“ nebo „velmi dobře“.

Mgr. Matěj Král, Ph.D.

V Praze 31. 5. 2024

